

Gabi Čačinovič Vogrinčič

Soustvarjanje podpore in pomoči z družino

POVZETEK

Prispevek zajame temeljne koncepte dela in rezultate akcijsko raziskovalnega projekta Pomoč družinam v skupnosti: soustvarjanje zelenih sprememb za zmanjševanje socialne izključenosti in krepitev zdravja. Raziskava sodi v okvir tako imenovane »norveške sheme«, projekt je financiran s strani Norveškega finančnega mehanizma in Službe vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko v obdobju 16.2.2015 in 30.4.2016.

Procese pomoči smo raziskovali tako, da smo jih v akcijskem raziskovanju tudi soustvarjali. Prestopili smo v nov način »produkcije znanja« kot pravi Gibbons, (1994: v Marthinsen, in Jukunen, 2012): od raziskovanja in spoznavanja stanja v ustvarjanje novega znanja. Teoretični okvir, ki zagotavlja sodelovanje in odnos, ki to omogoča, je bil postavljen: prakso smo raziskovali v teoriji in praksi: preizkušali smo koncept soustvarjanja v delovnem odnosu, koncept individualnega projekta pomoči, jezik socialnega dela, ki ga uporabljamo. Raziskava temelji na doktrini socialnega dela z družinami, ki sem jo razvila. Delamo na dveh ravneh, na ravni mobilizacije za zelene izide in na ravni družinske dinamike in sprememb, ki jih družina potrebuje, da bi zmogla rešitev. Soustvarjeno novo znanje zajame raziskovanje razvidnosti družinske skupine, soustvarjanje osebne ozaveščenosti družinske razvidnosti; krepitev uspešnega ravnanja v procesu pomoči in soustvarjanje sprememb, ki jih družina potrebuje za zelene spremembe; učenje v procesih pomoči; delo z družino s perspektive moči.

Ključne besede: socialno delo z družino na dveh ravneh, produkcija novih znanj v akcijskem raziskovanju, soustvarjanje v delovnem odnosu in izvirnem delovnem projektu pomoči, razvidnost in osveščenost, soustvarjanje sprememb, učenje, perspektiva moči.

Doktrina socialnega dela z družino

Rezultate raziskovanja procesa podpore in pomoči družini ne morem predstaviti, ne da bi prej predstavila doktrino socialnega dela z družino, na kateri temelji proces soustvarjanja. Ta postanek pri temeljnih konceptih v jeziku socialnega dela je pomemben in potreben. Jezik socialnega dela je še nov, še hodimo po neuhojenih poteh.

Jezik socialnega dela smo govorili študentke socialne delavke, raziskovalke in vedno bolj tudi člani družin, uporabniki, strokovnjaki iz izkušenj.

Reševanje mnogih problemov ali številnih izzivov, s katerimi se srečujemo v službah socialnega dela, potrebuje soustvarjeno udeleženo družino na način, da se slišijo vsi glasovi pri instrumentalni definiciji problemov in načrtovanih spremembah. Družine se soočajo s številnimi izzivi, kjer potrebujejo pomoč in sodelovanje. Včasih potrebujemo sodelovanje družine kot vira podpore in krepitev moči za člana; včasih moramo intervenirati, da bi obvarovali člana, ki ga družina ogroža, ali družino, ker jo ogroža član; in včasih družine pridejo po podporo in pomoč, da bi zmogle spremembe, ki jih potrebujejo; včasih gre za raziskovanje in mobilizacijo podpore institucij v skupnosti, včasih za mobilizacijo obstoječih ali ustvarjanje novih socialnih mrež.

Predmet socialnega dela z družinami je soustvarjanje pomoči in podpore družini pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov. Vzpostavljen delovni odnos zagotavlja instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev tako, da se v procesu sodelovanja mobilizira moč družine

same. Socialno delo z družino delamo kot izvorni delovni projekt pomoči, ki ga soustvarimo na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem oblikovanju rešitev, da bi udeleženi v problemu postali udeleženi v rešitvi. V središču je jedro socialnega dela kot znanosti in stroke: to so procesi spreminjanja in pomoči in s tem možne paradigmatične spremembe za teorijo in prakso soustvarjanja, ki poveže v odprtem prostoru za pogovor eksperte iz izkušenj, člane družin, in strokovnjake, njihove spoštljive in odgovorne zaveznike. V delovnem odnosu povabimo družino v delo na dveh ravneh: prva raven je raven soustvarjanja rešitev, to je raven dela v tistem delu pogovora, ki je usmerjen v rešitev problema. Vendar socialno delo z družino ne more biti uspešno, če v delovnem odnosu in izvirnem delovnem projektu ne zajame tudi družinske dinamike oziroma sprememb za več razvidnosti v njej, ki jih družina potrebuje na poti soustvarjanja rešitev.

Gornji odstavek je že napisan v jeziku socialnega dela. Ključni koncepti, ki zagotavljajo strokovno kompetentno delo, **so koncept soustvarjanja, koncept delovnega odnosa, koncept izvirnega delovnega projekta pomoči in koncept dela z družino na dveh ravneh. Temu dodajam še jezik socialnega dela, nov, avtonomen jezik stroke, ki ubesedi procese socialnega dela.** (Čačinovič Vogrinčič, 2008, 2010, 2015).

Koncept soustvarjanja definira in odnos in proces pomoči. Pozornost je na procesu, na prispevku vsakega udeleženega, ki prispeva instrumentalno definicijo problema in svoj delež. Besedica »so-« je prava, saj gre za so - delovanje, so - raziskovanje, so - ustvarjanje, ki ga izpeljejo so - govorniki, so - potniki, so - delavci v procesih pomoči. Soustvarjajo se

spremembe, novo učenje, novi pomeni. Izbrana beseda soustvarjanje zajame pomemben, ključen element procesa: gre za ustvarjanje novega, nečesa, kar še ni bilo v procesu, je so - raziskano novo.

Delati v delovnem odnosu pomeni zagotoviti odnosne pogoje za soustvarjanje: Ključna sta dva elementa, ki jih posebej izpostavljam, da bi še potrdila bistvo paradigmatične spremembe, ki se v soustvarjalnem procesu mora zgoditi. To sta koncept etike udeležnosti L. Hoffman (Hoffman, 1994) in perspektiva moči D. Saleebeya (Saleebey 1997). V tem okviru navajam le dva ključna citata, ki jasno pokažeta zeleno in nujno spremembo. L. Hoffman, pravi (ibid:23), da strokovnjak odstopi od moči, ki mu ne pripada: od moči, da poseduje resnice in rešitve. Strokovnjakovo moč nadomesti občutljivo skupno iskanje, raziskovanje soustvarjanje novega. Socialni delavec mora zdaj zdržati negotovost iskanja in osebno udeležnost.

Dennis Saleebey (1997:3) socialno delovni proces v celoti utemelji z ravnanjem, ki temelji na prespektivi, da torej vse, kar delamo pomaga odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti človekovo moč in vire, mu pomaga, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje.

Pri delu z družino je ključen koncept dela z družino na dveh ravneh. Formulacija socialno delo z družinami na dveh ravneh zajame kompleksnost socialnega dela na način, da takoj definiramo pomoč in podporo družini kot delo na virih moči v družini sami in kot soustvarjanje IDPP in sprememb, ki jih družina potrebuje, da bi, kot pravi Madsen (2003), sestavila nova življenja. Formulacijo »dve ravni« potrebujemo, čeprav je okorna, da bi razločili in zagotovili oboje: soustvarjanje zelenih izidov, mobilizacijo za delo na rešitvah in soustvarjanje sprememb v družinski skupini, ki jih družina potrebuje, da bi uresničila zelene izide. Instrumentalna definicija problemske situacije vsakega družinskega člana v formulaciji lastnega prispevka v delovnem procesu že ubesedi potrebne spremembe v dinamiki družine. Za soustvarjeno delo gre, kjer vloge, pravila, hierarhija itd. v družini vplivajo na uresničljivo. Gre za razvidnost načrtov v družini in za razvidnost družinske resničnosti, kot si jo lahko povemo.

Socialno delo z družinami ni terapija. Socialno delo z družinami je *delo* na način soustvarjanja rešitev v delovnem odnosu. Socialno delo z družinami, ki prinese spremembe in rešitve, ki zmanjšajo stisko in prinašajo upanje, ima terapevtski učinek, a ostaja socialno delo. To seveda ne pomeni, da družina v procesih pomoči ne potrebuje kdaj tudi družinske terapije ali druge oblike terapevtske pomoči. Socialno delo z družinami zajame tudi to odločitev v IDPP.

Pojem razvidnosti (Čačinovič Vogrinčič, 1998) uporabljamo v dobesednem pomenu besede: gre za odkrivanje in poimenovanje psihodinamičnih procesov v družini. Razvidno je v družini tisto, s čimer se je mogoče soočiti, spoprijeti, prevzeti odgovornost; vse tisto, kar je mogoče komunicirati in meta komunicirati. Razvidnost pomeni poimenovanje vsakokratne družinske resničnosti, saj je treba za vsako spremembo, v vsakem pogovoru, razvidnost na novo ustvariti. Kar je razvidno se formulira v družini in v njej velja. Razvidno je vedno znova najprej razvidno v jeziku družine. Raziskujemo razvidno in s tem tudi, kako družina ravna z razvidnostjo ali drugače z resničnostjo družine, kot jo vidi.

Pojmu razvidnosti dodajamo pojem ozaveščenost v pomenu Skynnerja (1982). On uporablja besede »consciousness« družine analogno psihoterapevtskemu pojmu uvid na ravni posameznika. Po Skynnerju ozaveščenost pomeni, da družina vstopa v obdobje samoizpraševanja, v obdobje intenzivnega iskanja odgovorov v stiski, v obdobje mobilizacije za spremembe. Skynner pripisuje ozaveščenosti središčno funkcijo v družini, saj je od tega, koliko osveščenosti zmore družina, odvisno, kako se bo odzvala na številne izzive.

V delovnem odnosu na drugi ravni raziskujemo odnose v družini in podrobnosti ravnanja z izzivi in tiskami v družinskem sistemu. Je skupno delo članov družine na tem, da bolje vidijo kontekst, celoto in sebe v njem. Prispodoba sestavljanke je dobra prispodoba: vsak član družine prispeva svoje delce v celoto, ki jo je mogoče ubesediti. Strokovno vabilo na poti soustvarjanja se glasi »glejte sem«, da bi lahko skupaj odločili, kaj iz sedanjosti potrebujejo za nova življenja.

Socialno delo z družino na drugi ravni: rezultati izvirnih delovnih projektov pomoči v delovnem odnosu

Sodelovalo je 22 družin s kompleksnimi psihosocialnimi problemi, ki so potrebovale vsakokrat edinstven projekt pomoči na poti od socialne izključenosti, brezposelnosti, šolskega neuspeha otrok, v nova življenja v skupnosti. Prispevek zajame podrobnosti procesa pomoči in zelene izide, a tudi produkcijo novih znanj, ustvarjanje novih pomenov in procese učenja.

Izvirni delovni projekti, ki so se izoblikovali v delovnem odnosu so soustvarili procese podpore in pomoči.

Kratek povzetek rezultatov pokaže, da so obvarovali učence pred usodnim učnim neuspehom, omilili učne težave, okrepili ali soustvarili novo nosilno socialno mrežo zanje; podpirali mamo v pohodu skozi inštitucije v boju za stanovanje, v katerem bi lahko dostojno živeli; so gradili podpora in pomoč družinam skupaj z njimi pri uresničevanju pravic, ki jim pripadajo, uporabnikom niso dostopne brez pomoči in podpore: so delali na drugi ravni v podpori večgeneracijski družini v kompleksni konfliktni situaciji; povezovanje družine s skupnostjo, mobilizacija podpore iz skupnosti ...

A za razvoj znanosti socialnega dela so ključnega pomena raziskane podrobnosti dela na drugi ravni.

Konkretna socialno delavna ravnanja na drugi ravni, ki smo jih na srečanjih zbrale in prepoznale kot soustvarjeno novo znanje so: **raziskovanje razvidnosti, soustvarjanje ozaveščenosti; krepitev uspešnega ravnanja in soustvarjanje sprememb; učenje v procesih pomoči; delo z družino iz perspektive moči.**

Delo na razvidnosti in ozaveščenosti v mentorski skupini je včasih teklo kot reflektiranje dela z družino socialne delavke, včasih smo v raziskovalni skupini nalogo šele postavili, da jo je kolegica prenesla družini. Pokazalo se je, da je na drugi ravni delo na razvidnosti in ozaveščenosti neobičajno, a pomembno delo, ki prinaša novo znanje in možnost za novo učenje. Morda sem najbolj pogosto povabila kolegice, da se znova pridružijo članom družine, da bi oni ubesedili razvidno in ozaveščenost. Tema stalnica je bila raziskovanje uspešnega ravnanja s perspektive moči na eni strani in soustvarjanje sprememb na drugi. Kolegice so potrebovale podporo in pomoč, da bi se

družini pridružile pri obeh nalogah. Moja vloga je bila pogosto, ubesedim soustvarjeno novo in novo učenje, ki ga nismo vajeni prepoznati. Najbolj hvaležno je varovanje ravnanja s perspektive moči tako pri delu z družinami, kot na naših srečanjih. Naša raziskava je pokazala ključen pomen ravnanja s perspektive moči, a tudi, da tako ravnanje od socialne delavke zahteva stalno skrb in odločitev, trdo delo, kot bi rekel Saleebey. Nikakor ni samo po sebi umevna.

Odpri prostori za pogovor o delu, ki smo ga vzpostavili in vzdrževali v raziskovalni skupini v podporo in pomoč socialnim delavkam pri delu v izvornih delovnih projektih pomoči družinam, so pokazali, kako nujna je ta podpora. Odprt prostor za pogovor smo zagotavljali socialne delavke in mentorica, da bi se slišali vsi glasovi in da bi se vsakokrat zagotovil proces poslušanja, slišanja in odgovora pri skupnem delu. Nastopali smo hkrati kot spoštljivi in odgovorni zavezniki družin in eksperti iz izkušenj v soustvarjanju raziskanega in novega znanja.

Zaključek

V središče sem postavila edinstveno, samobitno jedro socialnega dela kot znanosti in stroke, ki raziskuje procese spreminjanja in pomoči in s tem omogoči paradigmatične spremembe za teorijo in prakso soustvarjanja, ki poveže v odprtem prostoru za pogovor eksperte iz izkušenj in strokovnjake, njihove spoštljive in odgovorne zaveznike. Izkušnja temeljnega dostojanstva in samospoštovanja človeka, ki pride po pomoč, eksperta iz izkušenj, se začne v delovnem odnosu.

Raziskovanje prakse socialnega dela z družino za teorijo in prakso in s tem raziskovanje procesov pomoči, je danes pomembna tema razvoja znanosti v socialnem delu in se dogaja vedno bolj intenzivno. Raziskovalcem, praktikom, učiteljem in uporabnikom, manjka samo še koncept soustvarjanja, ki smo ga razvili in uporabili v predstavljeni raziskavi. Raziskovanje

razvidnosti, soustvarjanje ozaveščenosti; krepitev uspešnega ravnanja in soustvarjanje sprememb; učenje v procesih pomoči; delo z družino iz perspektive moči so dragoceno soustvarjeno uporabno novo znanje.

Literatura

1. Čačinovič Vogrinčič Gabi (1998). Psihologija družine. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
2. Čačinovič Vogrinčič Gabi (2008). Socialno delo z družino. Fakulteta za socialno delo.
3. Čačinovič Vogrinčič Gabi (2010). Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela. Revija Socialno delo, 49/4.
4. Čačinovič Vogrinčič Gabi (2015). Soustvarjanje pomoči v socialnem delu. Revija Socialno delo 54/ 3-4.
5. L. Hoffman (1994), A Reflexive Stance for Family Therapy. In: McNamee, K.J. Gergen (ur.) Therapy as Social Construction. London: Sage.
6. Marthinsen, E. (2012). Social work practice and social science history. V: Marthinsen, E., Julkunen, I. (2012) Practice research in Nordic social work, London Whiting and Birch.
7. Marthinsen, E., Julkunen, I. (2012). Practice research in Nordic social work, London Whiting and Birch.
8. Rasmussen, T. (2012) Knowledge production in social work; Forming knowledge production. V: Marthinsen, E., Julkunen, I. (2012) Practice research in Nordic social work, London Whiting and Birch.
9. D. Saleebey (1997), The Strength Perspective in Social Work Practice. New York: Longman.
10. R. Skynner, R., & Cleese, J. (1997). Life and How to survive it. London: Vermilion.